

Kyliga, åtråvärda skönheter.

Coelogyne (Sörlågyne) är ett stort släkte med mer än 200 arter vars utbredningsområde sträcker sig från Kina och Himalaya genom sydost Asien, Indonesien, Filippinerna och Stilla havs öarna inklusive Fijiöarna. Släktnamnet Coelogyne har att göra med dess djupt urgröpta stigma.

Många arter är inhemska för Indien, där den största mängd av arter återfinnes på Khasi Hills, en liten del av Himalaya, i Meghalaya. Här växer arter som ex. *Coelogyne corymbosa*, *crispata*, *elata*, *flaccida*, *fimbriata*, *nitida*, alla kallväxande. De växer relativt högt upp på sydsluttningen av Himalayamassivet och under vintern kan temperaturen periodvis nå fryspunkten. Temperaturen för dessa arter bör endast undantagsvis överskrida 25°C under sommaren. Arter såsom *Coelogyne barbata*, *lentiginosa*, *mooreana* och *ovalis* återfinnes på något lägre höjd och odlas tempererat, lägsta nattemperatur kan någon gång falla ned mot 7 - 10°C. under vintern utan att skada plantorna. I sin naturliga miljö växer merparten av arterna som epifyter på träd, ofta i massiva klumpar som kan vara flera meter i omkrets och kan då bestå av hundratalet bulber, medan ett fåtal påträffas växande på stenar och klippor (litofyter).

De har oftast två-bladiga bulber, antingen grupperade tätt samman på en kort rotstock (rhizom) eller utspridda längs ett krypande rhizom. Bladen varierar mycket både i storlek, form och textur. Blomning inträffar en gång per år och blomstänglarna kommer ofta i stort antal, sällan ensamma. Stänglarna, som kan vara rakt nedhängande, halv-hängande eller upprätta, bär enstaka till mängder av relativt stora blommor som slår ut en efter en eller alla samtidigt. Blomfärgen är variabel, från vit till brun, gul eller grön och blommorna är vanligen silkes-papperstunna. Sepalerna är jämförelsevis större än petalerna. De flesta arter vill ha rejält med ljus, ungefär som för *Cattleya*. Undvik direkt solbelysning, vilket annars kan ge brännskador på bladen. Arterna ska definitivt ha betydligt mer ljus än *Phalaenopsis* för även om bladen blir kraftiga och mörkt gröna reduceras antalet blommor.

Alla arter måste ha ordentlig dränering, oberoende om de är planterade i krukor eller trækorgar. Eftersom de växer till övervägande delen som epifyter, tolererar rötterna inte stagnanta förhållanden. Omplantering bör endast ske när det är absolut nödvändigt, då de inte gärna tolererar störningar. Kallväxande till tempererade arter har en tydlig tillväxtperiod följt av en mer eller mindre uttalad viloperiod. I odling lämnas dessa plantor helt torra under viloperioden. Det är nödvändigt att respektera en viloperiod vid låga nattemperaturer för att, i kombination med rikligt ljus, inducera blomning kommande vår.

Det är enbart de rena arterna som brukar förekomma i odling, främst beroende på att det fåtal hybrider som har skapats genom åren är mycket sällsynta och eftertraktade. De lättaste varianterna för hemodling återfinns dessutom bland de rena arterna. Dessa rekommenderas främst på grund av sin relativa lätthet i odling, som om korrekt tillämpad belönar sin odlare med en överväldigande blomprakt under våren

Följande arter är små och kompakta plantor, som relativt lätt anpassar sig till odling på fönsterbrädan. Kom dock ihåg att samtliga arterna måste få rejält med ljus under sin viloperiod under vintern om de ska blomma framgångsrikt under den kommande våren och att de alla är kallväxande.

Coelogyne nitida är en alldeles underbar orkidé som tycks ha allt en hemodlare kan önska sig. Plantan är liten och kompakt, blir upp till 25 cm hög. Viloperioden avslutas i och med att det nya skottet börjar att tillväxa i början av det nya året. Blommar vanligen från mars till maj. Blomstängeln kommer från insidan av det nya skottet medan det fortfarande är ganska ungt och upp till ett dussin små, underbart väldoftande blommor utvecklas under våren. Blommorna är rent vita med läppen smakfullt färgsatt av gult och orange. Hållbarheten hos blommorna är omkring tre veckor. Då vanligtvis flera nya skott tillväxer varje säsong, kan många blomstänglar förväntas. Inom några få år har plantan fördubblat sin storlek och ger då en magnifik upplevelse under blomningsperioden, men blir ändå aldrig för stor att lätt kunna hanteras.

Coelogyne elata bär mellan 6 till 10 blommor på en upprättstående stängel, omkring 15 cm lång. Blommorna är stora, vita, vaxartade och mycket väldoftande. Läppen är något fransad med ett centralt mörkgult band och två längsgående orangefärgade upphöjningar. Blommar vanligen från februari till maj.

En lika åtråvärd art är *Coelogyne corymbosa*. Denna art är något mindre än *Coelogyne nitida*, bulberna är nästan fyrkantiga och tätsittande på en kort rotstock, omkring 5 cm höga och 3 cm breda. Bladen blir cirka 12 cm långa och

utgår från toppen av bulben. Den halvhängande blomstängeln kommer ur det nya skottet och bär mellan 3 till 5 blommor, där varje blomma blir upp till 8 cm tvärsöver. Sepalerna och de smalare petalerna är gräddvita. Läppen är också vit, framåtriktad, och har två klargula punkter omgärdade av bruna band. Blommar i sitt hemland från april till juni. Blommorna är svagt doftande. Hållbarheten är gott och väl tre veckor. Denna lilla vackra planta kan under perfekta förhållanden bli helt översållad av blommor.

Coelogyne cristata har under flera decennier varit mycket populär och beskrivs ofta som en orkidé för nybörjare rekommenderad för inomhusodling. Ibland kan enorma plantor påträffas, vilka har odlats på fönsterbrädan under många år och de kan verka vara totalt bortglömda. Ofta växer de i små krukor så bemängda med bulber att nya bulber måste produceras ovanpå de äldre. Ju större planta desto bättre blommor, ju mer bulberna växer uppe på varandra och formar en stor massa desto fler blir blommorna. Det är just i denna situation som plantan trivs och förutsatt att den får allt det ljus den behöver, kanske till och med att placera den utomhus under sommaren, belönar den odlaren med en förbluffande mängd osedvanligt vackra vita blommor. De gulgröna tättsittande nästan helt runda bulberna blir upp till 6 cm höga. I toppen sitter två avsmalnande blad som blir upp till 30 cm långa och 3 - 5 cm breda. Blommorna framkommer på korta stänglar, vilka växer ut från basen av föregående års bulber, i regel någon gång mellan januari till mars. Blomstängeln blir ungefär lika lång som bladen och bär mellan 3 till 9 vågiga, snövita blommor vilka kan bli upp till 10 cm tvärsöver. Läppen är vackert färgad av fem längsgående gyllengula, håriga upphöjningar. Hållbarhet upp till en månad. En egendomlig egenhet inträffar hos *Coel. cristata* när blomknopparna är nära att slå ut. På detta stadium blir knopparna brunaktiga med ett skrumpaktigt, ohälsosamt utseende som kan skapa oro hos odlaren. Utseendet är naturligt

och inom ett par dagar öppnar sig knopparna och uppenbarar blommornas fulla skönhet.

Det är ett underligt faktum att denna planta frodas och blommar rikligt för en del odlare medan den hos andra aldrig vill blomma. Det kan tyckas vara ett mysterium. Uppenbarligen finns det många olika kloner av denna orkidé där förmodligen en del är mer blomvilliga än andra. För en orkidéart med ett utbredningsområde där de klimatologiska förhållandena varierar mycket, producerar naturliga varianter som sinsemellan kan uppvisa stor variationsrikedom. Förr i tiden då stora mängder av *Coel. cristata* insamlades från olika delar från sitt utbredningsområde exporterades både sådana som tillväxte och blommade dåligt såväl sådana som var rikblommande och välväxande. Möjligen kan det idag fortfarande finnas hemodlare som kämpar med plantor som aldrig har och sannolikt aldrig kommer att blomma. Kanske det viktigaste från början är att försäkra sig om att just den variant man tänker inhandla växer bra och visar tecken på att tidigare ha blommat eller står med blomknopp.

C. cristata;

var. *alba* eller *hololeuca* - helvita blommor utan minsta spår av gult på läppen. Relativt långt avstånd mellan bulberna.

var. *citrina* eller *lemoniana* - de fransade längsåsarna på läppen är citrongula.

var. *maxima* - sepaler och petaler är bredare och större, blommorna överlägsna i form och storlek, än de övriga varianterna.

var. *chatsworth* - blommor av ordinarie utseende, vanligen större och ofta mer än 8 blommor på en stängel.

En variant som blommar 8 - 10 veckor senare än de uppräknade typer lär också förekomma.

Vad jag tyckt mej märka är att de mest omvårdade, älskade, gödslade, osv.....plantor är just dom som vanligtvis aldrig blommor. Sådana plantor däremot som inte har omplanterats sedan länge, som alltid ställs ut i trädgården under sommaren, som framåt hösten "glöms bort" tills innan den första frostnatten och som har skrumpna bulber är just de plantor som brister ut i enorma blomsterkaskader och vinner alla möjliga utmärkelser åt sin förvånade ägare.

Dessa Coelogyne arter växer vilda på sydsluttningarna av Himalayamassivet på en höjd mellan 1500 - 2500 m.ö.h. Under sommarmånaderna mellan april till september, då monsunvinden för med sig nära nog dagliga regnskurar, får plantorna enorma mängder vatten. Det är också under denna period som plantorna är i tillväxt. Under hösten då regnen avtar mognar bulberna. Plantorna växer ofta på mossbevuxna grenar vilket bidrar till att bibehålla fuktighet bland rötterna under lång tid fastän regnfallen upphört framåt senhösten. Under vintern avsatts ofta frost.

Odling av dessa arter är dock inte utan problem. De anses direkt olämpliga i uppvärmda rum. Under hösten måste de få relativt låga temperaturer, kring +10°C åtminstone nattetid, (klarar temperaturer ned mot fryspunkten utan att ta skada (om de är vana vid det)) för att initiera blomning. Sommartid bör de också odlas under svala förhållanden, men tolererar dock högre temperaturer under kortare perioder. Jag vill nog mena, i likhet med många andra orkidésläkten, att skillnaden i temperatur mellan dag och natt har stor betydelse för blominitiering. Med undantag för de kallaste månaderna erbjuder vårt nordiska klimat nära nog ideala temperaturförhållanden för dessa Coelogyne arter. -"Nu äntligen står min cristata med en begynnande blomstängel, men så har jag ju haft den ute i trädgården till långt in på hösten", sa en röst i telefonen strax efter jul.

Blombenägenheten hos Coelogyne är mycket känslig för omplantering, i vissa fall kan det ta flera år innan plantan blommar igen. Istället för en genomgripande omplantering, om det verkligen är nödvändigt, överför hela plantan utan sönderdelning till en större kruka och fyll upp runt kanterna med lämplig kompost eller om möjligt avlägsna en del av den gamla komposten uppifrån runt plantan utan att ta den ur krukans, var försiktig så rötterna inte skadas, och ersätt den med ny. Omplantering bör ske efter det att plantan blommat färdigt och i samband med att växtperioden har startat frampå våren. Just med tanke på att omplantering bör ske sällan måste komposten vara hållbar. Detta kan uppnås genom tillsats av icke nedbrytbart material, ex. frigolit eller leca. Själv använder jag lika delar av frigolit- och lecakulor uppblandad med bark och nedklippt björn- och vitmossa. Krukorna bör vara vida och låga ex. Weibulls lökkorg, tillverkad i nätmönstrad plast, vilket avsevärt förbättrar dränering och lufttillträde. En del orkidéamatörer tillverkar själva sina korgar av kycklingnät, medan andra föredrar träkorgar. Gemensamt för dem alla är att först bekläda insidan av korgen, både botten och sidorna, med ett lager hel vitmossa. Detta förhindrar att kompostmaterialet faller ur korgen samt att bibehålla fuktighet under längre tid. Det kan också vara en god idé att, då

plantan kommit på plats i korgen, lägga ett lager hel vitmossa ovanpå komposten mellan bulberna.

Vattningsförhållandena för *Coelogyne* är likartad som för *Dendrobium*. Plantorna vattnas rikligt under vår och sommar när de är i tillväxt, för att få rejäl bulbstorlek. Kraftiga bulber är också en förutsättning för många och stora blommor. Som tidigare påpekats får dessa plantor kopiösa mängder vatten under monsunsommaren i sitt hemland. Detta betyder att plantor i odling aldrig bör torka ut speciellt mycket under sommaren. Under denna period kan plantorna få svag näringstillförsel och om möjligt sprayas dagligen.

Under vintern måste plantorna ha en kraftig vila, komposten bör då få vara så torr som möjligt utan att förorsaka alltför kraftig skrupning av bulberna. Spraya bladverket några gånger per vecka för att förhindra kraftig skrupning av bulberna. En viss skrupning av bulberna är välgörande då detta, i kombination med mycket ljus, befrämjar blomvilligheten kommande vår.

Vattningen bör igångsättas så snart det nya skottet börjar att växa, detta är särskilt viktigt hos *Coelogyne nitida*. Om denna art hålls alltför torr medan skottet är relativt ungt kan de nya bladen bli täckta av en klibbig substans, som om den inte tvättas av äventyrar utvecklingen av hela skottet och därmed också blomstängeln. För dig som ändå inte lyckas bör ge plantan mera ljus dock utan att bränna bladen så kanske den vill belöna dej med den mängd blommor som plantan är kapabel till, nästa år.

Visst finns det många andra *Coelogyne* arter tillgängliga, men de rekommenderade arterna är sådana man i regel lyckas bättre med i inomhusmiljön, då de till skillnad från många andra arter bättre klarar det torrare inomhusklimatet. Somliga arter kan bli extremt storvuxna, speciellt de mer varmväxande vilka inte är att rekommendera. Dessa kräver stort utrymme och fodrar mycket ljus under större delen av året. Då deras blommor är ganska kortlivade ger de dåligt utbyte i förhållande till den plats de kräver.